

TOMAS AKVINIETIS

SUMA PRIEŠ PAGONIS

TREČIOJI KNYGA. 10–15 SKYRIAI

Summa contra Gentiles. Book III. Chapter 10–15

ĮVADAS. BLOGIO PRIEŽASTYS

Introduction. Causes of Evil

TRUMPAS PRIMINIMAS APIE TAI, KĄ JAU ŽINOME IŠ ANKSTESNIŲJŲ PUBLIKACIJŲ

Pirmuosius tris *Sumos prieš pagonis* trečiosios knygos skyrius Angeliškasis Bažnyčios Doktoras Tomas Akvinietis baigia išvada, kad *kiekvienas veikiantysis nori ir siekia tik gėrio*¹. Jei tai – tiesa, tai kyla klausimas: *iš kur atsiranda blogis?* Atsakyti į šį klausimą taip, kaip to reikalauja filosofija, galima tik atskleidus pirmąsias blogio buvimo priežastis. Tai padaryti nelengva. Tam reikia gerai pasiruošti. Todėl kituose šešiuose knygos skyriuose Akvinietis svarsto, kaip atsiranda blogis, kur ir kaip jis esti, kokia yra jo esmė ir prigimtis². Šių svarstymų išvadoje teigiama, kad pats savaime blogis yra tik stoka. Jis nėra joks daiktas, jokia esmė, arba prigimtis, todėl, griežtai kalbant, jis yra ne esinys, o niekas, tuštuma. Bet kadangi toji tuštuma yra ten, kur turėtų būti kažkas, tai blogis vadinamas esiniu „sakant, kad stoka kas nors stokoja“³. Šia išvada Akvinietis parodo kalbėjimo apie blogį subtilumą: apie blogį kalbama kaip apie kažką ir kaip apie nieką. Kadangi niekas nėra kas nors, tame kalbėjime yra daugybė supratimų apsunkinančių keblumų. Kituose šešiuose knygos skyriuose Akvinietis siekia tuos keblumus pašalinti. Pažiūrėkime, kaip jam tai pavyksta.

HIPOTEZĖ, KURI YRA NEHIPOTEZĖ, NEPRIEŽASTIS, KURI YRA PRIEŽASTIS

Iš pirmo žvilgsnio pirmasis dešimtojo skyriaus sakinys skamba kaip hipotezė: „Iš to, kas jau pasakyta, galima daryti išvadą, kad blogis neturi priežasties, nebent ja būtų gėris“. Tačiau iš tiesų katalikų teologijos

| Dail. Beato Angelico

RAKTAŽODŽIAI: priežastis, gėris, blogis, pradas, esinys, Akvinietis.

KEY WORDS: cause, good, evil, principle, being, Aquinas.

fone jis tampa kategorišku teiginiu. Norint tuo įsitikinti, pakanka paklausti: ar įmanoma, kad blogis būtų be priežasties? Akviniečio teologija žino tik vieną vienintelį savo buvimo priežasties neturinčią objektą – Dievą. Suteikti blogiui nepriežastinio buvimo statusą reikštų kėsinimąsi į dieviškumą. Tai būtų erezija, kurios joks teologas negalėtų sau leisti. Todėl minėta išvada tėra hipotezės apdaru aprengtas kategoriškas teiginys – *Blogis turi priežastį, ir ta priežastis yra gėris*.

Antrajame skyriaus sakinyje Akvinietis užsimena, jog kalbama ne apie bet kokią, o apie *pirmąją* priežastį, nes blogis vis dėlto gali būti kito blogio priežastis, tačiau negali būti pirmoji priežastis. Taigi čia susiduriame su keblumu, panašiu į tą, kurį matėme *esinio* atveju: kaip blogis nėra esinys, tačiau tam tikrais atvejais vadinamas esiniu, taip blogis negali būti priežastis, tačiau tam tikrais atvejais sakoma, kad jis yra priežastis. Taigi blogis yra ir nėra esinys, yra ir nėra priežastis. Tad toliau kartu su Akviniečiu pamėginsime išsiaiškinti, kaip blogis nėra priežastis, ir kaip jis yra priežastis.

BLOGIS KAIP ATSITIKTINĖ PRIEŽASTIS

Blogis negali būti priežastis todėl, kad jis nėra esinys. Kitaip tariant, pats savaime (savarankiškai) jis neegzistuoja, o priežastis, kuri neegzistuoja, – jokia priežastis: juk tas, kuris neegzistuoja, – neveikia. Be to, jeigu blogis galėtų veikti, tai pagal Akviniečio aksiomą – *kiekvienas veikiantysis daro j save panašų* – siektų blogio. Tačiau siekti blogio draudžia kita, iš Aristotelio paveldėta aksioma, kad *visi veiksniai siekia tik gėrio*. Todėl tenka pripažinti, kad pats savaime (*per se*) blogis nėra jokia priežastis. Tačiau reikia, kad jis būtų priežastis. Todėl Akvinietis, remdamasis priežasčių suskirstymu į savaimines ir atsitiktines, teigia, kad blogis yra atsitiktinė (*per accidens*) priežastis.

Kiekviena atsitiktinė priežastis yra priklausoma nuo savaiminės priežasties: iš jos kyla ir į ją redukuoja. Tačiau kiekviena savaiminė priežastis yra gėris, nes ji yra esinys, o esinys ir gėris yra skirtingi to paties objekto pavadinimai. Vadinasi, jeigu blogis yra atsitiktinė priežastis, tai yra tiesiogiai priklausomas nuo gėrio: iš jo kyla ir į jį redukuojamas. Kaip tai įmanoma, Akvinietis pateikia ne vieną pavyzdį. Pažvelkime į vieną iš jų: tai, kad žmogaus blaudzikaulis iškrypęs, yra atsitiktinumas, nes iš prigimties jis turi būti tiesus; blaudzikaulio tiesumo stoka žmogui yra blogis, lemiantis judėjimo defektą; tačiau to defekto nebūtų, jeigu žmogus neturėtų judėjimo galios, kuri yra gėris. Todėl blaudzikaulio kreivumo blogį kaip šlubavimo priežastį reikia redukuoti į judėjimo galios gėrį, nes blogis veikia tik gėrio galia: pats savaime jis neturi jokios galios. Taigi blogis nėra savaiminė, tikroji (*per se*) priežastis, tačiau jis yra atsitiktinė, šalutinė (*per accidens*) priežastis.

Pasak Aristotelio, egzistuoja keturios savaiminių priežasčių rūšys – materialioji, formalioji, veikiančioji ir tikslo. Akvinietis įrodinėja, kad nė vieni iš jų blogis negali priklausyti. Jis negali būti nei materialioji, nei formalioji priežastis, nes pirmoji materija yra esinys galimybėje (*ens in potentia*), o suformuota materija yra aktualus esinys (*ens actu*) ir abu šie esiniai yra gėris. Blogis negali būti tikslo priežastis, nes jo niekas nenori ir nesiekia. Jis negali būti ir veikiančioji priežastis, nes veikti gali tik tas, kuris turi formą ir aktualiai yra. Todėl tenka pripažinti, kad gėris yra veikiančioji blogio priežastis. Bet ar toks pripažinimas nėra gėrio kompromitacija? Darantis blogį paprastai vadinamas blogu. Todėl iš karto kyla abejonė, ar veikiančioji blogio priežastis turi teisę vadintis gėriu? Ar tas gėris nėra ėriukas vilko kailyje? Šias ir panašias abejones Akvinietis bando išsklaidyti tokiu teiginiu: „Kadangi blogis ir gėris yra priešybės, ir sakoma, kad jokia priešybė negali būti savo priešybės priežastis, nebent atsitiktinai (*per accidens*).“ Vis dėlto galima abejoti, ar atsitiktinumas tikrai pateisina tokį gėrio elgesį? Bet Akvinietis nepasitenkina ta, į hipotezę panašia, konstatacija, bet ją išplėtoja, blogio kaip atsitiktinės priežasties veikimą analizuodamas gamtoje ir visuomenėje.

BLOGIO PRIEŽASTYS GAMTOJE IR MENE

Akvinietis teigia, kad tiek gamtoje, tiek mene gėris daro blogį vienodai, nes, pasak Aristotelio, menas imituoja gamtą. Apmąstant šį teiginį būtina atkreipti dėmesį į tai, kad Aristotelio ir Akviniečio laikais nebuvo masinės konvejerinės gamybos ir kiekvienas geras amatininkas buvo menininkas, o kiekvienas menininkas – amatininkas. Todėl šiame mūsų svarstymų kontekste žodį „menas“ turime suprasti žymiai plačiau negu jis dabar paprastai suprantamas. Į meno sąvoką turime įjungti bet kokio dirbtinio daikto gamybą.

Natūraliuose ir dirbtiniuose daiktuose blogi, pasak Akviniečio, gali lemti atsitiktinumai, susiję su veikimo galia, priemone, medžiaga ir diegiama forma. Jei veikiančiajai priežastčiai trūksta veikimo galios, tai ji veikia netinkamai ir veikimo padarinys turi trūkumų: stokoja ko nors, ką iš prigimties privalo turėti. Netinkamai veikiama ir tuo atveju, kai galios pakanka, bet veikiama netinkamomis priemonėmis. Stokojantis padarinys atsiranda ir tuo atveju, kai tinkamomis priemonėmis veikiama teisingai, bet medžiagos (materijos) pasipriešinimas būna pernelyg stiprus. Tačiau net ir tuo atveju, kai veikiančioji priežastis pakankama galia, derama tvarka ir tinkamomis priemonėmis veikia paklusnią medžiagą, atsitiktinumai, pasak Akviniečio, gimdo blogi, kuris, skirtingai nuo ankstesniųjų atvejų, egzistuoja ne padarinyje, o ankstesniojo daikto ar reiškinių sunaikinime. Mat gamtoje nėra jokios dar neįformintos materijos (medžiagos), o norint tokiai materijai įdiegti naują formą, *būtina* sunaikinti senąją.

Prisipažįstu, kad aš nežinau, kaip suderinti šią būtinybę su gėrį teisančiu atsitiktinumu. Akviniečio paaiškinimas, kad veikiančioji priežastis, arba veiksnys, siekia ne sunaikinti senąją formą, bet medžiagai suteikti naują – padaryti naują daiktą ar reiškinį – manęs neįtikina. O ir ankstesniųjų atvejų atsitiktinumai nėra pakankamai aiškūs. Įtikinamiausiai atrodo pirmojo atvejo paaiškinimas. Akvinietis jame sutelkia dėmesį į tai, kad galios stokojanti veikiančioji priežastis veikia tiek, kiek turi galios, kitaip tariant tiek, kiek ji yra gėris ir jos veikla yra gėris. Per šią veiklą dėl to, kad joje dalyvauja galios stoka, atsitiktinai atsiranda blogybės: nepakankamas veikimas ir trūkumų turintis rezultatas. Taip gėris atsitiktinai daro blogi.

Atsitiktinumą Akvinietis čia įsiterpia tarp pastangų ir rezultato: veikiančioji priežastis siekia deramo rezultato, bet atsitinka taip, kad dėl veikimo galios stokos jos veikla būna nepakankama ir todėl rezultatas turi trūkumų. Jeigu priežastis galios nestokotų, tai šitaip neatsitiktų. Tačiau kaip surasti atsitiktinumui vietą ketvirtuoju atveju, kuriame kiekvieną naujos formos diegimą *būtinai* lydi senosios formos naikinimas (blogis)? Jeigu šį blogį redukuotume ne į artimiausios, o į paskutinės instancijos gėrį, tai neišvengtume nemalonių klausimų Kūrėjui: *Kodėl, būdamas visagalis, tu sukūrei tokį pasaulį, kuriame laikinos esybės gali laikinai pabūti tik naikindamos kitas laikinas esybes? Tavo sukurtame pasaulyje naikinimo blogis – ne atsitiktinumai, o dėsnis. Ar tokiu dėsniu grindžiama kūrinija gali būti pripažinta kaip Gerojo Dievo kūrinys? Juk nepasakysi, kad tas dėsnis pasaulio sandaroje atsirado atsitiktinai, kaip stokos tavo veikimo galioje padarinys.*

NEMORALINĖ MORALINIO BLOGIO PRIEŽASTIS

Jeigu blogi gamtoje ir mene Akvinietis kildina iš trijų pradų: veiksnio, materijos ir formos, tai visą moralinį blogi, kurį vadina moraline yda, redukuoja į veiksnį, t.y. į žmogų. Žmogaus veikloje jis įžvelgia keturis aktyviusius veikimo pradus: suvokiamą objektą, suvokimo galią, valią (arba supratingą norą) ir kūno organus judinančią galią⁴. Kuriame iš jų įsišaknijęs blogis?

Blogio šaknį Angeliškasis Doktoras atranda šitaip svarstydamas: Kadangi moraliai vertintini tik tie žmogaus veiksmai, kurie atliekami laisva valia, tai veiksmo gerumas ar blogumas tiesiogiai priklauso nuo valios. Nuo vykdomosios galios jis nepriklauso, nes jos trūkumas (jeigu jis nuo valios niekaip nepriklauso) nuo atsakomybės už veiksmo padarytą žalą arba visiškai atleidžia, arba tą atsakomybę sumažina. Tame veiksmo, kuriuo objektas pažadina suvokimo galią, blogio irgi negali būti, nes objektas tai daro pagal gamtos nustatytą tvarką.

Suvokimo galios veikloje moralinio blogio šaknies irgi negali būti, nes jos trūkumas, panašiai kaip ir vykdančiųjų galių atveju, atsakomybę arba nuima, arba sumažina. Vadinasi, valia yra vienintelė vieta, kurioje reikia ieškoti moralinio blogio – ydos ir nuodėmės – šaknies. Tačiau ją atrasti nėra paprasta. Mat jeigu valia būtų iš prigimties ydinga, arba, kalbant Kanto terminais, *a priori* pikta, tai visi jos veiksmai būtų nuodėmingi, bet akivaizdu, kad taip nėra.

O jeigu priimtume prielaidą, kad valia tampa pikta savo pačios sprendimu, tai turėtume nurodyti tokio pasirinkimo priežastį, ir tos priežasties priežastį, ir taip toliau iki begalybės. Todėl turime pripažinti, kad valioje esantis blogis yra neprigimtinis, neatsitiktinis ir tyčinis (*casualis et fortuitus*), bet ne moralinis.

Kaip įmanoma, jog moralinio blogio šaknis pati nebūtų moralinis blogis? Tai įmanoma todėl, kad toji šaknis turi dvi atšakas: viena glūdi valios santykyje su protu, kita – jos santykyje su tikslu. Pirmoji pasireiškia tada, kai pakerėta juslinių apžavų valia negirdi proto balso ir pasiduoda juslių vedama. Antroji pasi-

reiškia tuo atveju, kai valia siekia išprotauto, tačiau nederamo tikslo. Abiem atvejais valia veikia laisvai, nes, pasak Akviniečio, valios galioje yra norėti ir nenorėti, įsakyti protui svarstyti ir nesvarstyti. Tačiau minėtos atšakos, iš kurių tos apraiškos kyla, nėra „moralinis nusizengimas tol, kol valia nesiekia nederamo tikslo“. Tad visas moralinis blogis kyla iš žmogaus valios. Gal todėl Kantas visame pasaulyje nematė geresnio dalyko už gerą valią.

KAD GĖRIS – BLOGIO BUVEINĖ

Vienuoliktame ir dvyliktame skyriuose Akvinietis laikinai palieka gėrio ir blogio priežastinio ryšio problemą ir susitelkia ties blogio buvimo vieta bei „veikla“. Blogis negali būti blogyje, kaip tuštuma negali būti tuštumoje. Kaip tuštumai reikia pilnatvės, taip blogiui reikia gėrio. Blogį būtų galima įsivaizduoti kaip skylutę olandiškame sūryje. Tačiau ji nėra blogis, nes yra sūryje pagal jo prigimtį. Prigimties sąvoka svarbi ne tik Akviniečiui, bet ir visai viduramžių filosofijai. Ją galima prilyginti Platono idėjai, idealiam modeliui, tobulam projektui, pagal kurį daiktas turi būti gamtos arba žmogaus pagamintas. Todėl ne skylučių buvimas olandiškame sūryje, o jų stoka būtų olandiško sūrio blogis. Bet kad tas blogis būtų, sūris būtinai turi būti: olandiško sūrio blogio nėra be olandiško sūrio. Arba kitas atvejis: nėra žmogaus – nėra problemos. Taigi, kad blogis galėtų egzistuoti, pirmiau turi būti gėris kaip aplinka, kaip namai, kuriuose jis galėtų apsigyventi. Abstrakčiai kalbant, tie namai yra bet kokio daikto ar reiškinio prigimtis. Tiek, kiek tas daiktas ar reiškinys neatitinka prigimties, tiek jame yra blogio, o visa kita – gėris. Tas blogis yra tarsi tuštuma, esanti toje vietoje, kur pagal to daikto prigimtį turėtų būti kažkas. Jeigu tai – ne daiktas, o veiksmas, tai stoka yra jo atlikimo tvarkoje.

Tačiau kaip įmanoma, kad blogis lyg niekur nieko gyventų gėryje? Argi gėris neturėtų jo atmesti: juk jis – blogio priešybė? Į šį klausimą Akvinietis atsako, kad kiekvienas konkretus gėris turi konkretų blogį kaip savo priešybę. Pvz., aklumas (blogis) yra regėjimo (gėrio) priešybė. Iš tiesų regėjimas nesuderinamas su aklumu. Ten, kur yra aklumas, regėjimo nėra. Tad aklumas negali gyventi regėjime kaip savo namuose: jis gyvena ne regėjime, o akyje, kuri yra gėris, tačiau ne aklumo priešybė. Tačiau ar nereginti akis pati nėra blogis? Jokių būdu: nereginti akis yra gėris kaip regėjimo galimybė: kol akis yra, galimybė, kad ji praregės, išlieka. Kadangi aklumas nėra akies priešybė, tai akies jis neardo, bet daro žalą jos savininkui.

Iš to, kas jau pasakyta, galima daryti išvadą, kad, abstrakčiai kalbant, blogis nesuinteresuotas sunaikinti visą gėrį. Nes tai padaręs, jis netektų savo buveinės ir, atsidūręs tuštumoje, išnyktų. Kitaip tariant, visiškas gėrio sunaikinimas reikštų blogio savižudybę. Todėl, pasak Akviniečio, „visada turi išlikti blogio subjektas, jei blogis išlieka. O blogio subjektas yra gėris. Vadinasi, gėris visada išlieka“.

Dvyliktojo skyriaus pabaigoje Akvinietis teigia, kad, gėrio mažinimas blogiu gamtoje negali būti begalinis dėl gamtinių formų ir galių ribotumo bei sąveikos, o moralėje – gali, nes mąstymo ir valios veikimas ribų neturi. Juk matematikoje skaičių ir geometrinių figūrų kiekiai yra begaliniai, o valia – nepasotinama: ji gali kartoti tą patį ydingą veiksmą, pvz., ištvirkavimą. Ir kuo dažniau kartoja, tuo labiau yda tampa įpročiu, kurio vis sunkiau atsikratyti ir kuris vis labiau mažina gėrį – prigimtinį žmogaus polinkį į skaitumą. Vis dėlto, Akvinietis teigia, kad net begalę kartų mažinamas tas polinkis iki galo negali būti sunaikintas.

NAUJOS VARIACIJOS BLOGIO PRIEŽASTINGUMO TEMA

Kituose trijuose skyriuose Angeliškasis Doktoras grįžta prie blogio priežastingumo temos. Atrodo keista, kad pradžioje, X skyriuje, paaiškinęs, kad gėris yra blogio priežastis, tryliktajame aiškina, kad *blogis kažkokiu būdu privalo turėti priežastį*. Vienintelis šios keistenybės paaiškinimas būtų tas, kad kiekvienu iš šių atvejų Akvinietis turi omeny skirtingų rūšių priežastis.

Šios prielaidos teisingumą patvirtina keturioliktas skyrius, kuriame aiškinama, kad priežastis, apie kurią kalbama, yra ne gėris, o blogis. Jeigu dešimtame skyriuje Akvinietis, pasitelkęs aristotelinę keturių priežasčių teoriją, įrodinėjo, kad gėris blogį daro tik atsitiktinai (*malum per accidens tantum causatur a bono*), tai čia jis įrodinėja, kad blogis yra tik atsitiktinė blogio priežastis ir negali būti savaiminė priežastis (*malum*

est causa per accidens, et non potest esse causa per se). Bet jeigu gėris atsitiktinai daro blogį, tai ar jis irgi nėra atsitiktinė priežastis? Jeigu taip būtų, tai Akvinietis paskelbdamas blogį tik atsitiktine priežastimi nieko nelaimėtų. O jam, kaip akivaizdu iš penkiolikto skyriaus, būtina laimėti įrodymą, kad *aukščiausiojo blogio kaip visų blogybių pirmojo prado nėra*. Tad atrodo, jog labai nesuklystume pasakę, kad, žvelgiant Akviniečio akimis, gėris yra savaiminė priežastis, kuri atsitiktinai daro blogį, o blogis yra atsitiktinė priežastis, kuri savaime (*per se*) daro tą patį. Bet tokiu atveju turėtume pripažinti, kad gėris ir blogis bendradarbiauja, ir šią prielaidą galėtume pagrįsti Akviniečio teiginiu, kad blogis veikia tik gėrio galia. Tai tik vienas iš daugelio keblumų Angeliškojo Daktaro blogio metafizikoje.

Visi tie keblumai, mano manymu, išauga iš vienos teologinės šaknies – monoteizmo (panašiai kaip dabar didžiausios žmonijos problemos – iš *moneyteizmo*). Mat plėtodamas blogio metafiziką Akvinietis siekia vienintelio tikslo – įrodyti, kad yra tik vienas vienintelis aukščiausias pradas, kurį teologai vadina Dievu. Pripažinimas, kad yra antras toks pradas, reikštų antrojo Dievo buvimą. Todėl penkioliktame skyriuje Akvinietis įrodinėja, kad aukščiausiojo blogio, pirmojo visų blogybių prado, nėra, pateikdamas šiuos argumentus: 1) visų blogybių pirmasis pradas turėtų būti *grynas* blogis, niekaip su gėriu nesusijęs, bet jau įrodyta, kad blogis gali egzistuoti tik gėryje; 2) toks blogis turėtų būti *iš esmės* blogas, tačiau įrodyta, kad blogis *esmės* neturi; 3) toks blogis turėtų būti *be priežasties*, bet įrodyta, kad ne blogis, o gėris yra visų blogybių priežastis; 4) jis turėtų veikti tik *savo paties galia*, bet įrodyta, kad blogis veikia tik gėrio galia; 5) jis turėtų būti *pirminis*, bet blogis toks būti negali, nes tas, kuris yra atsitiktinai, negali būti pirminis; 6) kiekvienas blogis *turi atsitiktinę priežastį*, o pirmasis pradas yra tas, kuris jokios – nei savaiminės, nei atsitiktinės – priežasties neturi; 7) blogis yra *atsitiktinė priežastis*, o tokia priežastis yra vėlesnė už savaiminę priežastį, todėl neįmanoma, kad blogis būtų pirmasis pradas.

Šį skyrių ir kartu blogio temą Angeliškasis Daktaras užbaigia teiginiu, kad visa aukščiau išdėstyta blogio metafizika nukreipta prieš dualistinę manichėjų religiją, kurios tikintieji išpažįsta, kad šiam pasauliui pagrindą duoda du priešingi ir amžinai tarpusavyje kovojantys pradai – gėris ir blogis.

Literatūra ir nuorodos

¹ *Logos*, 2009, Nr. 60, p. 114.

² Žr.: *Logos*, 2009, Nr. 61, p. 133–141

³ Ten pat, p. 140.

⁴ Objektas paveikia suvokimo galią, kuri spren-

džia, ar tas objektas yra gėris, ar blogis. Šiuo sprendimu vadovaudamasi valia įsako žmogaus kūno organus judinančiai galiai to objekto siekti arba vengti.

Doc. dr. Gintautas VYŠNIAUSKAS
Klaipėdos universitetas

X SKYRIUS

KAD BLOGIO PRIEŽASTIS YRA GĖRIS

- [1] Iš to, kas jau pasakyta, galima daryti išvadą, kad blogis neturi priežasties, nebent ja būtų gėris.
- [2] Juk jeigu kokios nors konkrečios blogybės priežastis yra blogis (bet jau įrodyta [ankstesniame sk.], kad blogis veikia tik gėrio galia), tai gėris turi būti pati pirmoji blogio priežastis.
- [3] Dar. Tas, kurio nėra, nėra niekieno priežastis. Todėl kiekviena priežastis turi būti tam tikras esinys. Bet jau įrodyta [sk. 7], kad blogis nėra joks esinys. Todėl blogis negali būti ko nors priežastis. Vadinasi, jei kas nors yra blogio priežastis, tai jis turi būti gėris.

- [4] Taip pat. Tas, kuris iš tiesų ir pats savaime (*per se*) yra kokia nors priežastis, siekia jį patį atitinkančio padarinio. Taigi, jei blogis savaime būtų kokia nors priežastis, tai siektų jį patį atitinkančio padarinio, kitaip tariant, blogio. Bet tai melas, nes akivaizdu [sk. 3], jog kiekvienas veiksnys siekia gėrio. Todėl savaime blogis nėra jokia priežastis, o tik atsitiktinai. Tačiau kiekviena atsitiktinė priežastis kildinama iš savaiminės priežasties. Tačiau tik gėris gali būti savaiminė priežastis, o blogis negali būti savaiminė priežastis. Vadinas, blogio priežastis yra gėris¹.
- [5] Be to. Kiekviena priežastis yra arba materija, arba forma, arba veiksnys, arba tikslas. O blogis negali būti nei materija, nei forma: juk jau parodyta [sk. 7], kad ir esatis akte, ir esatis galimybėje yra gėris. Taip pat blogis negali būti veiksniu, nes kiekvienas veikia todėl, kad aktualiai yra ir turi formą. Ir negali būti tikslu, nes jau įrodyta [sk. 4], kad yra priešingas siekimui. Todėl blogis negali būti kieno nors priežastis. Vadinas, jeigu kas nors būtų blogio priežastis, tai jo paties priežastimi turėtų būti gėris.
- [6] Kadangi blogis ir gėris yra priešybės, ir sakoma, kad jokia priešybė negali būti savo priešybės priežastis, nebent atsitiktinai (*per accidens*), pvz., *Fizikoje* rašoma, kad *šaltis šildo*²: todėl peršasi išvada, kad gėris negali būti veikiančioji blogio priežastis, nebent atsitiktinai.
- [7] Gamtoje toks atsitiktinumas gali nutikti tiek dėl veiksnio, tiek dėl padarinio. Dėl veiksnio – kai veiksnys patiria galios silpnumą ir jo veikimas būna nepakankamas, todėl padarinys turi trūkumą: pvz., kai virškinimo organų galia yra silpna, vyksta nepakankamas virškinimas ir atsiranda neįsisavintas skystis, tokie dalykai yra natūralus blogis. Tačiau veiksnys tiek, kiek jis yra veiksnys, galios silpnumą patiria atsitiktinai: juk jis veikia ne dėl to, kad stokoja galios, o dėl to, kad turi kokią nors galią, nes jeigu galios visiškai neturėtų, tai visiškai neveiktų. Vadinas, veiksnyje blogio priežastis yra atsitiktinė, yra tik tiek, kiek veiksnys stokoja galios. Todėl sakoma, kad *blogis turi ne veikiančiąją, o stokojančiąją priežastį*: juk iš veikiančiosios priežasties blogis atsiranda tik tiek, kiek ji stokoja galios, todėl [šiuo atžvilgiu] ji nėra veikiančioji. Prieitume tą pačią išvadą, jeigu veikimo ir padarinio trūkumus kildintume iš įrankio, arba kokio nors kito, veiksnio veikimui būtino dalyko stokos, pvz., dėl blaudikaulio kreivumo iš judėjimo galios kyla šlubavimas, nes kiekvienas veiksnys veikia ir galia, ir įrankiu.
- [8] Padarinyje blogis atsitiktinai kyla iš gėrio tiek dėl materijos, tiek dėl formos. Juk jeigu materija nesutvarkyta taip, kad priimtų veiksnio poveikį, tai padarinyje būtinai atsiranda stoka: pvz., apsigimimai įvyksta, kai materija negali įsisavinti [veiksnio jai diegiamos formos]. Tokia stoka, atsirandanti dėl to, kad nesutvarkyta materija netampa tobula aktualybe, negali būti priskirta kokiam nors veiksnio trūkumui, nes kiekvienam natūraliai veikiančiam veiksmui priklauso jo prigimties apibrėžta galia ir kai jis jos nepranoksta, negalima sakyti, kad dėl to jis stokoja galios, bet tik tada, kai jis turi mažiau galios negu jam dera pagal prigimtinių matą.

- [9] Dėl padarinio formos blogis atsitiktinai atsiranda tiek, kiek kokią nors formą būtinai lydi kitos formos stoka, todėl vieno daikto atsiradimą būtinai lydi kito daikto suardymas. Tačiau dėl jau minėtų dalykų [sk. 6] akivaizdu, kad šio blogio padarinyje veiksny nesiekia, bet jis atsiranda nepaisant siekimo.
- [10] Taigi dabar akivaizdu, jog gamtoje gėris tik atsitiktinai yra blogio priežastis. Taip pat yra ir mene, *nes menas savo darbaiš mėgdžioja gamtą*³ ir klaidos tiek gamtoje, tiek mene panašiai atsiranda.
- [11] Tačiau atrodo, kad moralėje yra kitaip. Mat moralinė yda atsiranda ne iš galios silpnumo, nes galios silpnumas moralinę ydą arba visiškai panaikina, arba bent jau sumažina, juk silpnumas nusipelno ne bausmės, kuri dera kaltei, o veikiau gailestingumo ir atlaidumo, nes moralinė yda privalo būti savanoriška, o ne būtina. Bet atidžiau pasvarsčius galima pamatyti, kad tam tikri dalykai čia yra panašūs [į tai, kas vyksta gamtoje ir mene], o kai kurie nepanašūs. Nepanašu yra tai, kad moralinė yda nagrinėjama tik veiksmu, o ne kokiame nors to veiksmo padarinyje, nes moralinės galios yra ne produktyvios, o aktyvios. Tačiau menai yra produktyvūs, todėl pasakyta, kad klaida juose atsiranda panašiai kaip gamtoje. Vadinasi, moralinis blogis siejamas ne su padarinio materija ir forma, o kildinamas tik iš veikiančiojo.
- [12] Moraliniuose veiksmuose atrandama tam tikra keturių veikimo pradų tvarka. Vienas iš jų yra vykdomoji, t.y. judinančioji galia, kuri judina [kūno] narius, kad jie įvykdytų valios įsakymą. Tą galią judina valia, kuri yra kitas [veikimo] pradas. O valią judina suvokimo galia, kuri sprendžia, ar tai [suvokiamas dalykas] yra gėris, ar blogis. Pastarieji yra valios objektai, vienas iš jų skatina siekti, kitas – vengti. Tačiau pačią suvokimo galią išjudina suvokiamas daiktas. Todėl moraliniuose veiksmuose pirmas veikimo pradas yra suvoktas daiktas, antras – suvokimo galia, trečias – valia, ketvirtas – proto įsakymą vykdančioji galia.
- [13] Tačiau vykdomosios galios veiksmas jau suponuoja moralinį gėrį ir blogį. Juk moralei priklauso tik tie išoriniai veiksmai, kurie yra savanoriški. Tad jeigu valios veiksmas yra geras, tai ir išorinis veiksmas vadinamas geru; ir blogu, jei valios veiksmas yra blogas. Tačiau nėra jokio moralinio blogio, jeigu išorinis veiksmas turi kokią nors nuo valios nepriklausomą stoką: juk šlubavimas yra ne moralinė, o natūrali yda. Todėl tokie vykdančiosios galios trūkumai moralinę ydą arba visiškai pateisina, arba sumažina. Veiksmas, kuriuo daiktas judina suvokimo galią, su moraline yda visai nesusijęs, nes kaip regimas daiktas regos galią judina taip, kaip gamtos nustatyta, kaip bet kuris objektas [judina] pasyviają galią. Taip pat ir suvokimo galios veiksmas, nagrinėjamas pats savaime, neturi moralinės ydos, nes jo trūkumas moralinę ydą arba pateisina, arba sumažina, kaip [dar] ir vykdančiosios galios trūkumas, juk silpnumas ir nežinojimas nusižengimą panašiai pateisina, arba sumažina. Todėl reikia pripažinti, kad moralinė yda pirmiausiai ir labiausiai atrandama tik valios veiksmu, todėl protingiausia sakyti, kad veiksmas yra moralinis, nes jis yra

savanoriškas. Vadinasi, moralinio nusižengimo šaknies ir šaltinio reikia ieškoti valios veiksmu.

- [14] Bet atrodo, kad šiame tyrime yra keblumų. Kadangi stokojantis veiksmas kykla iš stokos veikiančiajame prade, tai reikia suprasti, kad stoka valioje yra dar prieš moralinį nusižengimą. Ši stoka, jeigu ji būtų prigimtinė, tai visada būtų valioje, todėl veikdama valia moralei visada nusižengtų, bet dori veiksmui rodo, kad taip nėra. O jeigu stoka būtų savanoriška, tai ji būtų moralinis nusižengimas, kurio priežastį dar reikėtų ištirti: šitaip svarstymas nusitęstų į begalybę. Todėl reikia sakyti, jog iš anksto valioje esanti stoka nėra prigimtinė, kitaip reikėtų pripažinti, kad valia nusižengia kiekviename savo veiksmu; kad [toji stoka] yra atsitiktinė ir netyčinė [irgi negalima sakyti], nes [tokiu atveju] mumyse nebūtų moralinio nusižengimo, juk atsitiktiniai dalykai yra iš anksto neapsvarstyti ir [egzistuoja] anapus proto [ribų]. Vadinasi, [valioje esanti stoka] yra savanoriška. Tačiau ji nėra moralinis nusižengimas, kad mums nereikėtų [nagrinėjimą] tęsti be galo. O kaip tai gali būti, dar reikia apsvarstyti.
- [15] Bet kurio veikiančiojo prado galios tobulumas priklauso nuo aukštesnio veikiančiojo [prado], nes antrasis veikiančysis veikia pirmojo veikiančiojo galios dėka. Kai antrasis veikiančysis išlieka pavaldus pirmajam veiksmui, veikia be trūkumų: trūkumai veikime atsiranda, kai jam atsitinka nutolti nuo pirmojo veiksmo tvarkos, kaip akivaizdu tuo atveju, kai įrankis nepakankamai pertiekia juo veikiančiojo judesį. Tačiau sakoma, kad moralinių veiksmų tvarkoje du pradai yra ankstesni už valią, t.y. suvokimo galia ir suvoktas objektas, kuris yra tikslas. Ir kadangi kiekvieną judinamąjį atitinka jam derantis judintojas, tai ne kiekviena suvokimo galia tinka kiekvienam norui, bet šitam viena, o anam kita. Tad kaip tikrasis juslinio noro judintojas yra juslinio suvokimo galia, taip tikrasis valios judintojas yra protas.
- [16] Be to, kadangi protas gali suvokti daug gerų dalykų ir daug tikslų, o kiekvienas turi savo paties tikslą, todėl valios tikslas ir pirmasis judintojas yra ne bet kuris gėris, o tam tikras determinuotas gėris. Vadinasi, kai valia siekia veiksmo, judinama protinio suvokimo, kuris jai pateikia jos tikrąjį gėrį, tada vyksta deramas veiksmas. Bet kai valia prasiveržia į veiksmą dėl juslinio suvokimo, arba dėl proto [suvokimo], pateikiančio kurį nors kitą, skirtingą nuo tikrojo, gėrį, tada valios veikime atsiranda moralinis nusižengimas.
- [17] Vadinasi, anksčiau už valios veiksmo nusižengimą eina [valios] santykio su protu ir su tikruoju tikslu stoka. Santykyje su protu tokia stoka atsiranda tada, kai, pvz., ūmaus juslinio suvokimo paveikta valia siekia jusliškai malonaus gėrio. O santykyje su tikruoju tikslu – tada, kai protaudamas protas nukrypssta į kokį nors gėrį, kuris nėra arba dabar, arba šitaip geras, tačiau valia jo siekia kaip tikrojo gėrio. Tačiau šis santykio trūkumas yra savanoriškas, nes valios galioje yra norėti ir nenorėti. Jos galioje yra ir tai, kad protas [ką nors] aktualiai svarstyti, arba susilaikyti nuo svarstymo; arba, kad svarstyti tą ar kitą [dalyką]. Tačiau ir šitie trūkumai nėra moraliniai, nes jeigu protas nieko

nesvarsto, arba svarsto kokį nors gėrį, tai nėra moralinis nusižengimas tol, kol valia nesiekia nederamo tikslo. Mat [toks siekimas] yra moralinis veiksmas.

[18] Taigi dabar aišku, kad gamtoje, ir moralėje gėris yra blogio priežastis tik atsitiktinai.

XI SKYRIUS

KAD BLOGIS YRA GĖRYJE

- [1] Jau išdėstyti dalykai leidžia parodyti, kad kiekvienas blogis yra kuriame nors gėryje.
- [2] Mat blogis negali egzistuoti pats savaime, nes jau parodyta [sk. 7], kad jis neturi esmės. Todėl jam būtina būti kokiame nors subjekte. O kiekvienas subjektas, kadangi jis yra tam tikra substancija, yra tam tikras gėris, kaip jau parodyta [sk. 7]. Vadinasi, kiekvienas blogis yra kuriame nors gėryje.
- [3] Dar. Dėl jau išdėstytų dalykų [sk. 9] akivaizdu, kad blogis yra tam tikra stoka. O stoka ir atimta forma yra tame pačiame subjekte. Tačiau formos subjektas yra esinys, galintis tokią formą turėti, o toks esinys yra gėris, nes tai pačiai giminei priklauso ir galimybė, ir aktas. Vadinasi, stoka, kuri yra blogis, yra kuriame nors gėryje kaip subjekte.
- [4] Toliau. *Kas nors vadinamas blogu, nes kenkia*⁴. Bet tik tada, kai kenkia geram, nes kenkti blogam yra gerai. Tačiau, formaliai kalbant, kenkti geram galima tik jame esant, juk aklumas kenkia žmogui tik tiek, kiek jame yra. Vadinasi, blogis turi būti gėryje.
- [5] Taip pat. Blogio priežastis yra tik gėris ir tik atsitiktinai [žr. ankstesnį sk.]. O visa tai, kas yra per atsitiktinumą, kildinama iš to, kas yra savaime. Todėl visa da, kai yra blogis kaip atsitiktinis gėrio padarinys, turi būti tam tikras gėris, kuris yra savaime gėris, kaip jo pagrindas, nes tai, kas yra atsitiktinai, yra tame, kas yra savaime.
- [6] Bet kadangi gėris ir blogis yra priešybės, o viena priešybė negali būti kitos subjektas, nes ją atmeta, todėl iš pirmo žvilgsnio kam nors gali pasirodyti, jog netinka sakyti, kad gėris yra blogio subjektas.
- [7] Tačiau [šis teiginys] neatrodo netinkamas, jeigu ištirti tiesą. Mat jau įrodyta [sk. 7], kad apskritai gėris sakomas taip pat, kaip esinys, nes kiekvienas esinys kaip esantis, yra gėris. Todėl nėra netinkama, kad neesatis yra esinyje kaip subjekte: juk bet kuri stoka yra neesatis, tačiau jos subjektas yra substancija, kuri yra koks nors esinys. Tačiau neesatis nėra jai priešingame einyje kaip subjekte. Juk aklumas nėra neesatis apskritai, o tik šita [konkreči] neesatis, kuria pašalinamas regėjimas, todėl kaip savo subjekte ji yra ne regėjime, o gyvūne. Panašiai blogis yra ne jam priešingame gėryje (kurį tas blogis šalina) kaip subjekte, bet kuriame nors kitame gėryje, kaip moralinis blogis yra gamtiniame gėryje, o gamtinis blogis, kuris yra formos stoka, yra materijoje, kuri yra gėris kaip esatis galimybėje.

XII SKYRIUS

KAD BLOGIS NEVISIŠKAI SUNAIKINA GĖRĮ

- [1] Dėl jau pasakyto akivaizdu, kad blogis, kad ir kiek jis būtų dauginamas, niekada negalėtų sunaikinti viso gėrio.
- [2] Mat visada turi išlikti blogio subjektas, jei blogis išlieka. O blogio subjektas yra gėris [žr. ankstesnį sk.]. Vadinasi, gėris visada išlieka.
- [3] Bet kadangi blogį galima didinti iki begalybės, o didinant blogį visada mažinamas gėris, todėl atrodo, kad blogis gali iki begalybės mažinti gėrį. Tačiau gėris, kurį blogis gali mažinti, turi būti baigtinis, nes Pirmojoje knygoje parodyta [sk. 39], kad begalinis gėris blogio nepriima. Todėl atrodo, jog kartais blogis visiškai pašalina gėrį, nes jeigu iš baigtinio ką nors atimtume begalę kartu, tai tokia atimtis pastarąjį sunaikintų.
- [4] Tačiau negalima sakyti, kaip teigia kai kurie, jog be pabaigos kartojama to paties [atimties turiniui] proporcingo dydžio atimtis negali sunaikinti gėrio, kaip nuolatinis dalinimas negali sunaikinti tolydaus dydžio, nes jeigu iš dviejų uolekčių tiesės atimsime pusę jos ilgio, o iš likusios vėl pusę ir taip iki begalybės, tai visada liks kas nors, ką galima padalinti. Bet šiame dalijimo procese vėliau atimamas dydis visada turi būti kiekybiškai mažesnis už ankstesnį [atėminį] (juk visumos pusė, kuri atimama pirmiausiai, yra absoliučiai kiekybiškai didesnė už pusės pusę), kad išliktų ta pati [turinio ir atėminio] proporcija. Tačiau atimtyje, kurioje gėris mažinamas blogiu, šitaip negali būti. Mat kuo labiau blogis sumažins gėrį, tuo labiau gėris bus silpnesnis, todėl kitas blogis jį galės dar labiau sumažinti. Be to, kitas blogis gali būti lygus ankstesniajam arba net už jį didesnis, todėl vėlesniais atvejais blogis ne visada atims mažesnius, proporcingus ankstesniems, gėrio kiekius.
- [5] Todėl reikia kitaip argumentuoti. Juk dėl [ankstesniame sk.] išdėstytų dalykų akivaizdu, kad blogis visiškai pašalina priešingą jam gėrį, kaip aklumas regėjimą, tačiau būtina, kad išliktų gėris, kuris yra blogio subjektas. Tas subjektas tiek, kiek jis yra subjektas, turi gėrio prigimtį, nes jis yra galimybė veikimui gėrio, kurio stokoja dėl blogio. Todėl kuo jame bus mažesnė galimybė tokiam gėriui, tuo mažiau jis bus geras. Tačiau subjekto galimybė formai mažėja ne tik dėl kurių nors subjekto dalių atėmimo ir ne tik dėl to, kad iš kurios nors jo dalies atimama galia, bet ir dėl to, kad galimybei išėiti į formos aktualybę trukdo priešinga aktualybė, pvz., subjektas turi tuo mažesnę galimybę tapti šaltu, kuo labiau jame didinamas karštis. Todėl gėris labiau mažinamas blogiu, didinant jam priešingą [gėrį] negu ką nors iš gėrio atimant. Tai atitinka ką mes jau sakėme apie blogį. Juk sakėme [sk. 4], kad blogis atsiranda nepaisant veikiančiojo siekimo, kuris visada siekia kokio nors gėrio, todėl atmetamas kitas, pirmajam gėriui priešingas gėris. Todėl kuo tas siekiamas gėris dėl kurio, nepaisant veikiančiojo siekimo, atsiranda blogis, didinamas, tuo labiau mažinama galimybė priešingam gėriui, ir šitaip sakoma, kad blogiu mažinamas gėris.

- [6] Tačiau šitoks gėrio mažinimas gamtoje negali būti begalinis, nes visos gamtinės formos ir galios yra ribotos ir pasiekia tam tikrą ribą, kurios negali peržengti. Todėl nei kuri nors priešinga forma, nei priešinga veiksnio galia negali didėti iki begalybės, kad dėl to įvyktų begalinis gėrio sumažinimas blogiu.
- [7] Bet moralėje toks mažinimas gali būti begalinis, nes intelektas ir valia savo veiksmams neturi ribų. Juk intelektas gali suprasti begalę dalykų, todėl matematikos skaičių ir figūrų rūšys vadinamos begalinėmis. Panašiai ir valia siekia begalės dalykų, nes jeigu kas nors siekia pavogti, tai (pavogęs) ir vėl gali siekti vogti, ir taip begalę kartų. O kuo dažniau valia siekia nederamų tikslų, tuo jai sunkiau sugrįžti prie tikrojo ir deramo tikslo, kaip akivaizdu tais atvejais, kai [žmonės], dažnai nusizengdami, išsiugdo ydingus įpročius. Todėl moraliniu blogiu prigimtinė [žmogaus] paskirtis gėriui gali būti mažinama be galo. Tačiau ji negali būti visiškai pašalinta ir visada lydi tą prigimtį, kuri dar lieka.

XIII SKYRIUS

KAD BLOGIS KAŽKOKIU BŪDU TURI PRIEŽASTĮ

- [1] Remiantis jau išdėstytu, galima parodyti, kad nors blogis neturi savaiminės priežasties, tačiau kiekvienam blogiui būtinai turi būti atsitiktinė priežastis.
- [2] Mat tas, kuris yra kame nors kaip subjekte, privalo turėti kokią nors priežastį: jo priežastimi turi būti arba subjekto pradas, arba kuri nors išorinė priežastis. O jau parodyta [sk. 11], kad blogis yra gėryje kaip subjekte. Todėl būtina, kad blogis turėtų priežastį.
- [3] Taip pat. Tas, kuris yra galimybėje dviejų priešybių atžvilgiu, kurios nors iš jų aktualybėje atsiranda tik dėl kokios nors priežasties, nes jokia galimybė savęs nepadaro aktualiai esančia. O blogis yra stoka to, ką kam nors iš prigimties skirta ir privaloma turėti: dėl jos sakoma, kad kas nors yra blogas. Todėl blogis yra subjekte, kuris yra galimybė ir blogio, ir jo priešybės atžvilgiu. Vadinasi, blogis privalo turėti kokią nors priežastį.
- [4] Dar. Tai, kas kame nors yra prieš jo prigimtį, jame atsiranda dėl kokios nors kitos [neprigimtinės] priežasties, nes visi jam prigimti dalykai yra visada, nebent kas nors sukliudytų, todėl akmuo nekyla į viršų, nebent kas nors jį mestų, ir vanduo nešyla, nebent kas nors jį šildytų. Tačiau blogis visada yra priešingas prigimčiai to, kuriame yra, nes jis yra stoka to, ką [subjektui] iš prigimties skirta ir privaloma turėti. Todėl blogis visada privalo turėti kokią nors priežastį, savaiminę arba atsitiktinę.
- [5] Toliau. Kiekvienas blogis lydi ką nors gerą [sk. 10], kaip išnykimas lydi atsiradimą. Bet kiekvienas gėris turi kokią nors priežastį, kitą negu pirmasis gėris, kuriame nėra jokio blogio, kaip parodyta Pirmojoje knygoje. [sk. 39]. Vadinasi, kiekvienas blogis turi kokią nors priežastį, kuri jį lemia atsitiktinai.

XIV SKYRIUS

KAD BLOGIS YRA ATSITIKTINĖ PRIEŽASTIS

- [1] Iš to paties matyti, kad blogis, jeigu jis ir nėra savaiminė priežastis, tačiau yra atsitiktinė priežastis.
- [2] Mat jeigu kas nors yra savaiminė ko nors priežastis, tai jo atsitiktinis požymis yra atsitiktinė to [padarinio] priežastis: pvz., baltumas, kai atsitinka, kad statybininkas yra baltas, yra atsitiktinė namo priežastis. O kiekvienas blogis yra kuriame nors gėryje [sk. 11]. Ir kiekvienas gėris yra kokiu nors būdu ko nors priežastis, juk materija tam tikru būdu yra formos priežastis, o forma, savo ruožtu – materijos; panašiai yra veiksnio ir tikslo atveju. Dėl to, kad kiekvienas [dalykas] yra kieno nors priežastis, priežasčių veikimo procesas nenusitėsia į begalybę, nes yra priežasčių ir padarinių ratas, priklausomas nuo įvairių priežasčių rūšių. Todėl blogis yra atsitiktinė priežastis.
- [3] Dar. Dėl jau minėtų [sk. 7] dalykų matyti, kad blogis yra tam tikra stoka. O judėti galinčiuose daiktuose stoka yra atsitiktinis pradas, kaip materija ir forma yra savaiminis [pradas]⁵. Vadinasi, blogis yra atsitiktinė ko nors priežastis.
- [4] Be to. Dėl stokos priežastyje atsiranda stoka padarinyje. Stoka priežastyje yra tam tikras blogis. Tačiau ji negali būti savaiminė priežastis, nes daiktas yra priežastis ne dėl to, kad jis ko nors stokoja, o dėl to, kad jis yra esinys: juk jeigu jis visko stokotų, tai nebūtų niekieno priežastis. Vadinasi, blogis yra priežastis ne savaime, o atsitiktinai.
- [5] Taip pat. Svarstant visas priežasčių rūšis atrandama, kad blogis yra atsitiktinė priežastis. Veikiančiosios priežasties rūšyje taip yra, nes dėl stokos veikiančios priežasties galioje atsiranda stoka padarinyje ir veikime. Materialiosios priežasties rūšyje taip yra, nes dėl materijos nesutvarkymo padarinyje atsiranda stoka. Formaliosios priežasties rūšyje taip yra, nes vienai formai visada siejama kitos formos stoka. Tikslo priežasties rūšyje taip yra, nes blogis netinkamam tikslui siejamas tiek, kiek to tikslo siekimas trukdo siekti tinkamo tikslo.
- [6] Todėl akivaizdu, kad blogis yra atsitiktinė priežastis ir negali būti savaiminė priežastis.

XV SKYRIUS

KAD NĖRA AUKŠČIAUSIOJO BLOGIO

- [1] Todėl akivaizdu, kad negali būti aukščiausiojo blogio, kuris būtų visų blogybių pradas.
- [2] Juk aukščiausias blogis turėtų būti nesusijęs su jokių gėriu, kaip aukščiausias gėris yra visiškai atskirtas nuo blogio. Tačiau joks blogis negali būti visiškai atskirtas nuo gėrio, nes jau parodyta [sk. 11], kad blogis yra gėryje. Vadinasi, niekas nėra aukščiausias blogis.

- [3] Dar. Jeigu būtų koks nors aukščiausias blogis, tai jis turėtų būti blogas savo esme, kaip aukščiausias gėris yra geras savo esme. Tačiau tai neįmanoma, nes jau įrodyta [sk. 7], kad blogis neturi jokios esmės. Todėl neįmanoma postuliuoti aukščiausią blogį, kuris būtų blogybių pradas.
- [4] Taip pat. Pirmasis pradas neturi priežasties. Bet jau parodyta [sk. 10], kad gėris yra kiekvieno blogio priežastis. Todėl blogis nėra pirmasis pradas.
- [5] Toliau. Dėl minėtų dalykų [sk. 9] akivaizdu, kad blogis veikia tik gėrio galia. O pirmasis pradas veikia savo galia. Taigi blogis negali būti pirmasis pradas.
- [6] Be to. Kadangi *tas, kuris yra atsitiktinai, yra vėlesnis už tą, kuris yra savaimė*⁶, todėl neįmanoma, kad pirmuoju būtų tas, kuris yra atsitiktinai. O jau įrodyta [sk. 4], kad blogis atsiranda tik atsitiktinai ir nepaisant siekimo. Todėl neįmanoma, kad blogis būtų pirmasis pradas.
- [6] Dar. Įrodyta [sk. 13], kad kiekvienas blogis turi atsitiktinę priežastį. O pirmasis pradas neturi nei savaiminės, nei atsitiktinės priežasties. Todėl jokioje giminėje blogis negali būti pirmasis pradas.
- [7] Taip pat. *Savaiminė priežastis yra pirmesnė už atsitiktinę priežastį* [žr. aukščiau *Be to...*]. Tačiau parodyta [sk. 14], kad blogis yra tik atsitiktinė priežastis. Todėl blogis negali būti pirmasis pradas.
- [8] Tuo pašalinama klaida manichėjų, postuluojančių kažkokį aukščiausią blogį⁷, kuris yra visų blogybių pirmasis pradas.

Literatūra ir nuorodos:

¹ Šioje pastraipoje pateikta priežasčių klasifikacija, paremta kategorine substancinio ir atsitiktinio požymio perskyra: savo esme (forma) savarankiškai (*per se*) veikiančios priežastys ir atsitiktinai (*per accidens*) veikiančios priežastys. Atsitiktinis priežasties veikimas yra su jos esme nesujisęs veikimas (žr. 3 išnašą).

² „...šaltis, keisdamas savo judėjimo kryptį ir pasitraukdamas, panašiai kaip žinantis sąmoningai nusižengia, kai žiniomis naudojasi nederaimai“. Aristoteles. *Physica*, VIII, 1; 251a 33.

³ „Bet jeigu menas mėgdžioja mokslą, tai vienas ir tas pats mokslas turi pažinti formą ir iki tam tikros ribos – materiją. Pavyzdžiui, gydytojas turi pažinti ir sveikatą, ir tulžį, ir gleives, su kuriomis sveikata susijusi, o statybininkas turi žinoti pastato rūšį ir medžiagą – plytas ir medieną...“ Aristoteles. *Physica* II, 7; 194 a 22.

⁴ Augustinus. *Enchiridion*, cap. XII. Akvinietis gana

laisvai cituoja šią knygos vietą: *Cum vero corrumpitur, ideo malum est eius corruptio quia eam qualicumque privat bono. Nam si nullo bono privat non nocet; nocet autem: adimit igitur bonum; O kadangi jis yra ardomas, tai jo ardymas yra jo blogis, nes atima koki nors jo gėris. Bet jei neatima jokio gėrio, tai nekenkia ir nežaloja, o jei kenkia, tai atima gėris.*

⁵ Aristoteles. *Physica*, I, 7; 190 b 13.

⁶ Aristoteles. *Physica*, II, 6; 198 a 10.

⁷ Augustinus. *De haeresibus*, XLVI. Nurodytame skyriuje manichėjų doktriną vadina beprotiška (insana) ir apibūdina šitaip: „Vadovaudamiesi senovės eretikų nuomonėmis manichėjai skelbia, kad tieu skirtingi, amžini ir priešiški pradai visada buvo, ir kad jie sudaro dvi prigimtis ir substancijas – gerą ir blogą, kurios tarpusavyje kovoja ir maišosi. Todėl gerieji privalo apšvalyti nuo blogio, o tie, kuriems tai nepavyks, kartu su blogiu bus amžinai prakeikti...“.

Iš lotynų kalbos vertė ir komentarus parašė
doc. dr. Gintautas VYŠNIAUSKAS, Klaipėdos universitetas

Versta iš S. Thomae de Aquino *Summa contra gentiles*, Romae, Apud sedem commissionis Leoninae et apud libreriam Vaticanam, Desclee et C. – Herder, 1934, p. 235–240.